

آمایش سیاسی - امنیتی

۲۰۴۰ ۸ ۳۱

دکتر حجت اله شرفی

عضو هیات علمی دانشگاه شهید بهشتی هنر کرمان

www.ketab.ir

■ سرشناسه: شرفی، حجت‌الله، ۱۳۵۴ - عنوان و نام پدیدآورنده: آمایش سیاسی - امنیت/حجت‌اله شرفی. ■ مشخصات نشر: تهران: نشر انتخاب، ۱۳۹۸. ■ مشخصات ظاهری: ۲۰۴ ص: جدول، نمودار.

ISBN: 978-622-6079-82-2

■ وضعیت فهرست‌نویسی: فیها. ■ موضوع: آمایش سرزمین -- ایران ■ موضوع: Reclamation of land -- Iran ■ موضوع: جغرافیای سیاسی -- ایران ■ موضوع: Political geography -- Iran ■ موضوع: امنیت داخلی -- ایران ■ موضوع: Internal security -- Iran ■ موضوع: ایران -- تقسیمات کشوری ■ موضوع: Iran - Administrative and political divisions ■ رده‌بندی کنگره: TH۳۹۵ رده‌بندی دیویی: ۱۲۰۹۵۵/۳۰۷ ■ شماره کتابشناسی ملی: ۵۸۸۷۶۶۱

نشر انتخاب

ناشر کتاب‌های دانشگاهی

آمایش سیاسی - امنیت

دکتر حجت‌اله شرفی

| خروفتچینی موسسه مهر | چاپ و صحافی موسسه مهر |

| چاپ اول ۱۳۹۸ | شمارگان ۱۰۰ جلد |

| شابک ۹۷۸-۶۲۲-۶۰۷۹-۸۲-۲ |

حق چاپ محفوظ است

خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری، شماره ۱۲۶، طبقه چهارم

www.nashreentekhab.com

nashreentekhab@gmail.com

فهرست

۱۳	پیشگفتار
۱۴	فصل اول: آمایش سرزمین
۱۴	مقدمه
۱۵	مفهوم آمایش سرزمین
۱۹	جایگاه آمایش سرزمین از نظر تاریخی
۲۰	ضرورت آمایش سرزمین
۲۱	اهداف آمایش سرزمین
۲۲	اجزای آمایش سرزمین
۲۴	مراحل آمایش سرزمین
۲۵	کارکردها و نقش آمایش سرزمین
۲۶	نظریات آمایش سرزمین
۲۷	رویکردهای مختلف در آمایش سرزمین
۲۷	رویکرد حفاظتی
۲۷	رویکرد توسعه‌ای
۲۷	رویکرد مدیریتی
۲۸	رویکرد دفاعی - امنیتی
۲۸	آمایش سرزمین در ایران و جهان
۲۹	آمایش سرزمین در فرانسه
۳۰	آمایش سرزمین در آمریکا
۳۰	آمایش سرزمین در عربستان
۳۱	آمایش سرزمین در انگلستان و ایتالیا
۳۱	پیشینه و تحولات آمایش سرزمین در ایران

۳۲	سطوح آمایش سرزمین در نظام برنامه‌ریزی کشور
۳۴	جایگاه آمایش سرزمین در تدوین برنامه‌های توسعه
۳۶	برنامه‌ریزی و آمایش سرزمین
۳۸	برنامه‌ریزی آمایش سرزمین در ایران قبل از انقلاب اسلامی
۴۱	برنامه‌ریزی و آمایش سرزمین در ایران بعد از انقلاب اسلامی
۴۶	ماهیت سند آمایش سرزمین
۴۷	آمایش سرزمین در سند چشم‌انداز
۴۸	جایگاه قانونی آمایش سرزمینی و نقش ملاحظات دفاعی - امنیتی
۴۹	جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین
۵۲	موانع و مشکلات آمایش سرزمین در ایران
۵۲	ساختار تک‌ساخت سیاسی
۵۲	تقسیم‌بندی نامناسب سیاسی - اداری
۵۳	فقدان تعریف مناسب از منطقه در کشور
۵۳	بی‌توجهی به مسئله جمعیت و مهاجرت
۵۴	فقدان طرح یکپارچه و نظام‌مند
۵۴	بی‌توجهی به همه ابعاد آمایش سرزمین به یک اندازه
۵۴	فشارهای سیاسی برای اجرای طرح‌ها و پروژه‌های فاقد توجیه اقتصادی - فنی
۵۵	فقدان مدل مناسب برای آمایش سرزمین در ایران
۵۶	جغرافیا و آمایش سرزمین
۵۹	جمع‌بندی فصل اول
۶۱	فصل دوم: سازماندهی سیاسی فضا
۶۱	مقدمه
۶۱	تعریف سیاست
۶۴	جغرافیای سیاسی
۶۵	تعریف سازماندهی سیاسی فضا
۶۶	ضرورت‌ها و اهداف عمده سازماندهی سیاسی فضا
۶۷	اهداف کلی سازماندهی سیاسی فضا

۶۸	اصول سازماندهی سیاسی فضا
۷۰	فرایند سیستمی سازماندهی فضا
۷۰	عوامل مؤثر بر شکل‌گیری فرایند سازماندهی سیاسی فضا
۷۱	سلسله مراتب سازمان سیاسی فضا
۷۱	ساختار و سازماندهی سیاسی فضا
۷۱	ورودی‌های سیستم سازماندهی فضا
۷۲	خروجی سیستم سازماندهی فضا
۷۴	ضعف سازمان سیاسی فضا: آسیب‌پذیری امنیت ملی
۷۴	نامناسب بودن سازماندهی سیاسی فضا در ایران
۷۴	نظام‌های مدیریت سیاسی فضا
۷۵	نقش‌های نظام سیاسی
۷۷	مهمترین نظام‌های سیاسی فضا
۷۷	بسیط یا تک‌ساخت
۷۷	نظام ناحیه‌ای یا غیرمتمرکز
۷۸	نظام فدرال
۷۸	کانون سیاسی (پایتخت و مرکز سیاسی)
۷۹	طبقه‌بندی پایتخت‌ها و کانون‌های سیاسی
۸۱	تهران کانون سیاسی ایران
۸۲	منطقه‌بندی و الگوی توزیع ثروت منابع و کیفیت دسترسی به خدمات
۸۴	عوامل مؤثر در منطقه‌بندی
۸۴	اهداف منطقه‌بندی
۸۵	امتیازات منطقه‌بندی
۸۶	تعریف تقسیمات کشوری
۸۹	پیشینه تقسیمات کشوری در ایران
۹۰	تقسیمات کشوری و نظام اداری

اهداف تقسیمات سیاسی.....	۹۰
عوامل موثر بر تقسیمات کشوری.....	۹۱
وسعت جغرافیایی.....	۹۱
ویژگی‌های طبیعی سرزمین و تحمیلات محیط طبیعی.....	۹۱
تعدد و تنوع قومی - نژادی و مذهبی.....	۹۱
مسائل امنیتی و مرزی.....	۹۱
ویژگی‌های فضاها و پیرامونی در تقسیمات کشوری.....	۹۲
تقسیمات کشوری در سازماندهی سیاسی فضا و قومیت.....	۹۲
تأثیر نیروهای قدرت در تقسیمات کشوری.....	۹۳
تقسیمات کشوری و رقابت‌های ناحیه‌ای.....	۹۳
مشارکت مردم در تقسیمات کشوری.....	۹۴
تقسیمات کشوری و بی‌ثباتی سیاسی.....	۹۵
سیاست و شهر.....	۹۵
حریم محدوده و تقسیمات فضایی شهر.....	۹۷
شهر به عنوان مقر استراتژیک.....	۹۷
منابع حیاتی شهر.....	۹۸
تعریف مرز.....	۹۸
انواع مرزها.....	۹۹
کارکرد مرزها.....	۱۰۰
مرزهای سیاسی.....	۱۰۰
انواع مرزهای سیاسی.....	۱۰۰
۱- مرزهای خشکی.....	۱۰۰
۲- مرزهای دریایی.....	۱۰۱
۳- مرزهای هوایی.....	۱۰۱
۴- مرزهای فضایی.....	۱۰۳
۵- مرزهای فرهنگی.....	۱۰۳
۶- مرزهای قومی.....	۱۰۳

۱۰۳	مرزهای بین‌المللی و کارکردها
۱۰۵	خصوصیات و ویژگی‌های آمایش مناطق مرزی جمهوری اسلامی ایران
۱۰۶	مسائل و مشکلات مناطق مرزی ایران
۱۰۶	مدیریت مرزها
۱۰۶	مرز و اجتماعات انسانی و قومی
۱۰۷	حساسیت مرزها در عرصه قومیتی و محدودیت توسعه فرهنگی نواحی مرزی
۱۰۷	مرزها و تنوع فرهنگیها و قومیت‌ها در ایران
۱۰۹	تنوع قومی و تهدیدات امنیتی
۱۰۹	۱- مرزنشینی
۱۱۰	۲- مداخله بیگانگان
۱۱۰	۳- تراکم شکاف قومی - مذهبی و زبانی
۱۱۰	مشخصات کلی سرزمین ایران
۱۱۰	مهمترین ویژگی‌های سرزمینی ایران
۱۱۲	فضای شهری و تنوع قومی و نژادی
۱۱۶	مشارکت و توزیع فضایی قدرت
۱۱۸	الگوی ترکیبی ملت از منظر فضایی و جغرافیایی
۱۲۰	ایران و تنوع قومی در فضای شهری (فرصت و تهدید)
۱۲۲	ناحیه فرهنگی
۱۲۲	الف- ناحیه فرهنگی رسمی
۱۲۲	ب- نواحی فرهنگی کارکردی
۱۲۳	ج- نواحی فرهنگی بومی
۱۲۳	تقسیمات ناحیه فرهنگی رسمی
۱۲۷	جمع‌بندی فصل دوم

فصل سوم: آمایش و عدالت فضایی.....	۱۲۹
مقدمه.....	۱۲۹
تعریف فضا.....	۱۲۹
شناخت فضایی.....	۱۳۰
انواع فضا و تقسیم‌بندی آن.....	۱۳۱
۱- فضاهای عمومی.....	۱۳۱
۲- فضاهای نیمه عمومی.....	۱۳۲
۳- فضاهای نیمه خصوصی.....	۱۳۲
۴- فضاهای خصوص.....	۱۳۲
جایگاه عدالت اجتماعی در اندیشه‌ها و مکاتب.....	۱۳۲
عدالت اجتماعی.....	۱۳۳
عدالت اقتصادی.....	۱۳۳
عدالت فضایی.....	۱۳۴
عدالت فضایی و سیاست.....	۱۳۷
بی‌عدالتی فضایی.....	۱۳۸
رابطه سیاست و فضا.....	۱۳۸
تبیین رابطه دینامیکی سیاست و فضا.....	۱۳۸
عدالت سرزمینی و آمایش سرزمین.....	۱۴۰
عدالت، رفاه اجتماعی و آمایش سرزمین.....	۱۴۱
آمایش، عدالت سرزمینی و توسعه پایدار.....	۱۴۳
توسعه پایدار و یکپارچگی سرزمین.....	۱۴۴
آمایش سرزمین، منطقه‌گرایی و عدالت اجتماعی.....	۱۴۵
سیاست‌های کلیدی در توسعه روستاها.....	۱۴۶
برنامه آمایش مناطق روستایی.....	۱۴۷
جمع‌بندی فصل سوم.....	۱۴۷

۱۴۹	فصل چهارم: آمایش سیاسی - امنیتی
۱۴۹	مقدمه
۱۴۹	تعاریف امنیت
۱۵۰	مفهوم امنیت و ابعاد آن
۱۵۲	ویژگی‌های امنیت
۱۵۲	احساس امنیت
۱۵۳	ویژگی‌های احساس امنیت
۱۵۳	مکاتب امنیتی براساس اصوال جامعه‌شناسی امنیت
۱۵۳	مکتب پوزیتویسم
۱۵۳	مکتب سازه‌انگاران
۱۵۴	پست پوزیتویسم
۱۵۴	گفتمان امنیت
۱۵۴	الف- گفتمان سلبی امنیت
۱۵۴	ب- گفتمان ایجابی امنیت
۱۵۵	رابطه توسعه و امنیت
۱۵۶	نظریه واردن
۱۵۷	امنیت شهری
۱۵۸	اهمیت امنیت در زندگی شهری
۱۵۸	عوامل بروز ناامنی در محیط شهری
۱۵۹	شاخص‌های تحلیل امنیت در محیط شهری
۱۵۹	۱. شاخص‌های کالبدی (مکانی) مؤثر بر امنیت فضاهاى عمومى
۱۵۹	۲. کیفیت شبکه معابر
۱۵۹	۳. مبلمان شهری
۱۵۹	۴. روشنایی
۱۵۹	۵. پوشش گیاهى

۱۶۰	۶. فشرده‌گی بافت.....
۱۶۰	۷. بسته و باز بودن محیط.....
۱۶۰	مهمترین اصول کاهش جرایم شهری از طریق سیاست‌های شهرسازی.....
۱۶۰	کنترل سیاسی.....
۱۶۰	نظارت طبیعی.....
۱۶۰	حمایت از فعالیت‌های اجتماعی.....
۱۶۱	نورپردازی مناسب فضای شهری.....
۱۶۱	طراحی مناسب میلمان شهری.....
۱۶۱	اختلاط کاربری‌ها.....
۱۶۱	خطر.....
۱۶۱	تهدید.....
۱۶۲	سیستم‌های شهری مورد تهدید.....
۱۶۲	انواع تهدیدات.....
۱۶۳	ویژگی‌های تهدیدات سایبری.....
۱۶۴	انواع تهدیدات سایبری.....
۱۶۴	جنگ سایبری.....
۱۶۴	حملات سایبری.....
۱۶۵	تروریسم سایبری.....
۱۶۵	جاسوسی سایبری.....
۱۶۵	آشفتگی سایبری.....
۱۶۵	ژئوپلیتیک.....
۱۶۶	مفهوم ژئوپلیتیک.....
۱۶۶	چالش‌های ژئوپلیتیکی.....
۱۶۷	مفهوم بحران ژئوپلیتیکی و تفاوت آن با بحران سیاسی.....
۱۶۹	ژئوپلیتیک و آمایش سرزمین.....
۱۷۰	پدافند غیرعامل.....
۱۷۱	اصول کلی و مهم پدافند غیرعامل.....

۱۷۲	اهداف پدافند غیرعامل
۱۷۲	اصول پدافند غیرعامل
۱۷۲	اختفاء یا پنهان کاری
۱۷۳	استتار
۱۷۳	۳ - استحکامات
۱۷۳	- خاکریز
۱۷۳	- کیسه شن
۱۷۴	- دیوار کشی
۱۷۴	۴. پوشش
۱۷۴	۵. ایجاد سازه‌های امن و مقام حارثی
۱۷۴	۶. پراکندگی
۱۷۵	۷. تفرقه
۱۷۵	۸. فریب و اختلال
۱۷۵	شناخت و طبقه‌بندی اماکن
۱۷۵	تعریف حقوق
۱۷۶	تعریف شهروند
۱۷۶	حقوق شهروندی
۱۷۸	حکمرانی
۱۷۹	شکل‌گیری ناآرامی‌های شهری
۱۷۹	ناآرامی چیست؟
۱۸۰	مفهوم قومیت
۱۸۲	قومیت و هویت قومی
۱۸۲	رابطه امنیت و آمایش سرزمین
۱۸۳	بعد دفاعی و امنیتی نظامی (آمایش سرزمین)
۱۸۳	توان دفاعی

۱۸۳	آمایش دفاعی.....
۱۸۴	آمایش دفاعی - امنیتی.....
۱۸۴	آمایش سرزمین و ضرورت دفاع در محیط‌های پیچیده امنیتی.....
۱۸۵	تقویت عوامل دفاعی امنیتی.....
۱۸۵	تقویت بنیه دفاعی در منطقه.....
۱۸۶	زیرساخت‌های شهری.....
۱۸۷	جمع‌بندی فصل چهارم.....
۱۸۹	منابع.....

www.ketab.ir

پیشگفتار

در رویکردهای جدید آمایش سرزمین و توسعه منطقه‌ای، مولفه‌های جدیدی در فرایند برنامه‌ریزی مورد اهمیت قرار گرفته که اهمیت و بهادادن به جغرافیه یکی از این مقولات مهم می‌باشد و در این بین قوانین و رویکردهایی موردنظر قرار گرفته که در تدوین سند چشم‌انداز برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مورد تأکید قرار می‌گیرد. به هنگام نمودن سند آمایش سرزمین، متناسب با تحولات جهانی و منطقه‌ای، علمی و فنی با بهره‌گیری از اطلاعات جغرافیایی و تعامل سطوح خرد و کلان منطقه‌ای و بخشی، بسیار حائز اهمیت بوده و در اجرای برنامه ششم توسعه کشور باید به خوبی مورد توجه قرار گیرد. در هر حال موضوع انکارناپذیر، رابطه بسیار «تنگاتنگ جغرافیا و آمایش سرزمین» است که می‌توان گفت جغرافیا آمایشی‌ترین علوم؛ و آمایش سرزمین، جغرافیایی‌ترین نوع برنامه‌ریزی است و این نوع برنامه‌ریزی، می‌تواند بهترین الگ در تدوین اسناد توسعه‌یافتگی قلمداد شود. آمایش سرزمین مجموعه‌ای از دانش‌ها، فنون، اصول، سیاست‌ها، برنامه‌ها، اقدامات هماهنگ به منظور ساماندهی، نظم بخشیدن به فضاها، مکان‌های زیستی و جغرافیایی به کار گرفته می‌شوند. یکی از مهم‌ترین ابعاد آمایش سرزمین، بعد «سیاسی و امنیتی» است به طوری که در ابتدا آمایش سرزمین مفهوم دفاعی دارد، سپس مفهوم توسعه‌ای پیدا می‌کند. همچنین با وجود تهدیدات و خطرات روزافزون نظامی - امنیتی؛ توجه به ملاحظات دفاعی - امنیتی در طرح‌های آمایش سرزمین بسیار مهم است. ملاحظات سیاسی - امنیتی - دفاعی، از جمله مقوله‌هایی است که در طرح برنامه‌ریزی‌های کلان، کمتر به آن توجه شده است. علاوه بر آن آگاهی از وضعیت کنونی برای هر نوع برنامه‌ریزی دقیق برای توسعه و پیشرفت مناطق به ویژه در استان‌های کمتر توسعه‌یافته ضروری می‌باشد. کتاب حاضر که تحت عنوان «آمایش سیاسی - امنیتی» تهیه شده است؛ گام کوچکی است که در همین راستا برداشته شده است. این کتاب حاصل برخورداری از منابع، آثار و مجامع ارزشمند دیگران و نیز تجربه نگارنده در تدریس دانشگاه می‌باشد. این کتاب، برای دانشجویان رشته‌های علوم جغرافیایی، به عنوان منبع اصلی درس «آمایش سیاسی - امنیتی» در مقطع کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی آمایش سرزمین، به ارزش ۳ واحد و بر اساس سرفصل‌های کمیته برنامه‌ریزی درسی، مصوب شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری تهیه شده است. همچنین امید است این کتاب مورد توجه دانشجویان رشته جغرافیا در مقطع کارشناسی و اساتید رشته‌های جغرافیای سیاسی، جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، مدیریت شهری و کلیه مراکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای و مسئولان مربوطه نیز قرار گیرد. این کتاب شامل ۴ فصل می‌باشد: فصل اول: آمایش سرزمین، فصل دوم، ساماندهی سیاسی فضا، فصل سوم، آمایش و عدالت فضایی؛ فصل چهارم، آمایش سیاسی - امنیتی؛ در پایان با تشکر از خوانندگان گرانقدر تقاضا می‌شود؛ کاستی‌های این اثر را به نگارنده گوشزد نمایند تا نسبت به رفع آن در چاپ‌های بعد اقدام شود.

حجت اله شرفی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

۱۳۹۷